

ПІДСУМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ КАФЕДРИ СУСПІЛЬНИХ НАУК ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У 2014 РОЦІ

Демочко Г.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету

Сучасні процеси подолання негараздів перехідного періоду та становлення нової системи охорони здоров'я вимагають від науковців осмислення досвіду минулого та окреслення нових кроків для прогресивного функціонування сфери охорони здоров'я. До вивчення окремих аспектів системи охорони здоров'я України долучилися і співробітники кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету.

У 2014 році кафедра вперше за свою 85-літню історію взялася за розробку наукової теми під державним реєстраційним номером 0114U003392 «Історичні, економічні, політичні та соціокультурні аспекти розвитку охорони здоров'я». Над історичними аспектами теми працювали зав. каф. проф. Робак І.Ю., к.і.н. Глебова Л.І., к.і.н. Демочко Г.А., к.і.н. Чернуха О.В., к.і.н. Арзуманова Т.В., к.і.н. Альков В.А., Ільїн В.Г. та Троценко О.В. Студіювання політичних та економічних аспектів узяли на себе к.е.н. Кравченко В.І., к.е.н. Громов А.А. та Гапонова Е.О. Соціокультурним аспектом займалася к.і.н. Мартиненко Н.М.

Викладачі кафедри розуміють, що без якісного дослідження організації охорони здоров'я та специфіки місцевих умов розвитку неможливо створити нову українську модель, яка б відповідала вимогам часу та європейським стандартам. Тому обрана тема є надзвичайно актуальною для України в умовах реформаторських процесів.

Дослідження системи охорони здоров'я до сьогодні було доволі однобоким, адже фахівці не завжди вірно трактували поняття «охорона здоров'я», часто зводячи його до медичної допомоги. При цьому соціальні, економічні, адміністративні та юридичні чинники під час досліджень майже не враховувалися. Через це соціально-гуманітарні аспекти системи охорони здоров'я мають прогалини у студіюванні.

Історичні аспекти розвитку охорони здоров'я досліджувалися у декількох напрямках. Перший напрям – це формування, кристалізація та реалізація на практиці поняття «медичне красзнавство». Другий напрям – дослідження охорони здоров'я через призму повсякденної історії, що значно збагачує її висвітлення. Третій напрям – це персоналізація історії, дослідження особистості як рушійної історичного процесу. Четвертий напрям – це вивчення становлення та організації розвитку медичної науки, як предмету дослідження медичного красзнавства.

З першого напрямку виконавцями теми була видана друкована робота, у

якій доведено, що місце медичного краєзнавства досі чітко не визначено, через що наукові студії цієї галузі не мають великої популярності. При цьому медичне краєзнавство має стати органічною частиною національного краєзнавства [1]. Підтримка цієї тези у Національній спілці краєзнавців виявилася у відкритті у провідному фаховому краєзнавчому журналі спеціальної рубрики «Медичне краєзнавство». Як висновок можна стверджувати, що медичне краєзнавство – самостійна галузь краєзнавчих досліджень, воно повинно студіюватися на рівні з іншими галузями – історичним, економічним, географічним краєзнавством тощо. Витоки, цілі та перспективи медичного краєзнавства окреслені авторами у тезах [2]. Зокрема, сформульовано об'єкт медичного краєзнавства, його міждисциплінарні зв'язки, доведено можливості студіювання медичного краєзнавства професійними істориками та краєзнавцями за умови володіння методологією. Також змальовано, що медичне краєзнавство вже мало своїх дослідників на теренах Харківщини. Одним з таких був В.Д. Отамановський – відомий вчений, організатор науки [3].

Другий напрям дослідження охорони здоров'я доволі новий, адже актуальність історії повсякдення посилилася лише в останні роки. Доведено, що цей напрям дозволяє предметно дослідити повсякдення людини, що можна зробити лише на місцевому рівні, з урахуванням специфіки локусу, що її оточує [4–5]. Предметом вивчення історії охорони здоров'я через призму історії повсякдення стала психіатрична допомога у Харківській губернії, а саме проблема переповненості лікарень, проблема ставлення до психічних хворих, обслуговування психічно хворих у Харківській губернській земській лікарні та колонії Сватова Лучка. Під час дослідження була застосована як традиційна історична методологія, так і підходи історії повсякдення, які дозволили студіювати мікроісторію у гармонійному зв'язку з макроісторичними канонами. Цей же напрям роботи активно підтримується виконанням кандидатської дисертації з історії охорони здоров'я у Харкові у післявоєнний період Ільїним В.Г. У дисертаційному дослідженні також досліджуються окремі аспекти історії повсякдення, використовуються новітні методики тощо. Таким чином сьогодні досліджена боротьба з інфекційними хворобами після визволення міста від німецьких загарбників, обслуговування промислових робітників у 50-60 рр. минулого століття, досвід реформування галузі у 1970–1980-х рр. [6–9]. У цьому напрямі ведеться дослідження й історії 1-ї міської клінічної лікарні м. Харкова. Група дослідників (І. Робак, Г. Демочко, В. Ільїн) вивчають історію закладу з позицій медичного краєзнавства, історії повсякдення тощо. Це дасть змогу не тільки відпрацювати методологію вивчення медичних закладів, а й показати дослідникам потенціал медичного краєзнавства [10–11].

Третій напрям – персоналізація історії – відбивається у студіюванні життя, діяльності та наукового внеску окремих діячів. У цій площині досліджені постаті А. Шалімова, Г. Островерхова, В. Топузова, В. Отамановського, О. Мельникова, І. Попандопуло [12–19]. При цьому дослідження персоналій органічно

пов'язувалося з медичним краєзнавством, збагачуючи доробок Харківщини.

Четвертий напрям студіювання цього аспекту пов'язаний з історією вишу, а саме з дослідженням організації та розвитку медичної науки за радянського періоду. Дослідження показує, що медична наука у харківському виші у 20-х рр. минулого століття була зорієнтована на оборонну промисловість [20]. Це дає можливість стверджувати аналіз архівних документів, які не застосовувалися раніше істориками у науковому обігу. В рамках дослідження проаналізовано підготовку медичних кадрів у 70-х рр. у Харківському медичному інституті [21]. Встановлено, що не всі дисертаційні дослідження виконувалися вчасно. У зв'язку з цим сформувався певна стратегія наукового відділу ХМІ, який не ставив до плану виконання ризиковані роботи. Також відображена висока наукова активність кафедр терапевтичного профілю та відзначено, що це заслуга акад. проф. А.Т. Малої.

У дослідженні економічних та політичних аспектів охорони здоров'я співробітниками кафедри суспільних наук було окреслено поняття загального ринкового підходу, який передбачає фінансування медичних послуг державним та некомерційним сектором. При цьому модель загального ринкового підходу передбачає, по-перше, розширення ринку медичних послуг в цілому, для того щоб створювати нових користувачів і підвищити рівень використання різних медичних послуг серед цільових груп. По-друге, – створення сегментованого на однорідні групи ринку медичних послуг з подібними потребами і характеристиками цих послуг. По-третє, використання переваг кожного сектору медичних послуг (комерційний, соціальний маркетинг, громадські, неурядові організації тощо) для досягнення максимальної ефективності роботи. Визначена основна мета загального ринку медичних послуг – розуміння можливостей та готовності населення до загального ринку медичних послуг, залучення партнерів до планування загального ринку медичних послуг, інформування щодо концепції реформування охорони здоров'я зацікавленим сторонам, досягнення цієї мети можливо за умови визначення об'єктивної потреби у різних видах медичних послуг, оцінки впливу зацікавлених сторін, визначення прихильників і опонентів, з'ясування думки про загальний ринок медичних послуг у різних верств населення і про заходи реформування охорони здоров'я, розроблення державної стратегії щодо доступності та якості надання медичної допомоги всім соціальним групам населення України. Е.О. Гапонова довела, що в період реформування економіки загальноринкові підходи до формування пакету медичних послуг дають можливість підтримувати координаційні механізми державно-приватного співробітництва для забезпечення потреб всіх верств населення [22-23].

Дослідження теми також передбачає вивчення політичного аспекту розвитку охорони здоров'я. В.І. Кравченко наголосив, що ефективно, відповідально, доступне і відповідне вимогам часу функціонування системи охорони здоров'я неможливе без реформування політичної системи України.

Це реформування має, по-перше, забезпечити неприпустимість формування влади всіх рівнів на основі фальшування, підкупу, загроз, тиску на виборців. По-друге, розробити і законодавчо закріпити механізм контролю суспільством діяльності всіх гілок влади на всіх рівнях. Для цього необхідно створити нові дієві інститути громадянського суспільства, а зараз законодавчо забезпечити можливість реального впливу на владу існуючих інституцій. По-третє, привести у відповідність до європейських норм видатки на утримання влади, силових структур, соціальної сфери (особливо охорони здоров'я і освіти). По-четверте, унеможливити розкрадання національного багатства через вивіз капіталів та доходів за межі України [24]. Однак, за слушним зауваженням А.А. Громова, це реформування потрібно проводити за широкої участі громадськості, яка, на жаль, сьогодні політично хвора, має купу протиріч, протистоянь. Політикум нашої держави повинен зважати на незгуртованість української нації, для чого треба проводити правильну національну політику. Доведено, що лише спільний діалог політичної еліти та представників громадськості зможе рухати галузь уперед [25].

Вивчення соціокультурних аспектів відобразилося у дослідженні духовної еволюції індивіда та його здоров'я. Доцент Мартиненко Н.М. прослідкувала, яким чином залежить здоров'я людини від соціуму, де формуються перші уявлення про духовне здоров'я, психічне та соматичне [26–27]. Доведено, що культура здоров'я починає формуватися у сім'ї, при чому обидва батьки у рівному ступені відповідають за її формування. Вказано, що подальше формування культури здоров'я продовжуватиметься в освітньому закладі, де провідну роль гратимуть педагоги. Дослідниками встановлено, що принципи освіти в сучасну епоху мають змінюватися з урахуванням психологічних особливостей дітей, що народжуються.

Великого внеску додано до кристалізації поняття культура здоров'я. Встановлено, що вона є важливою складовою загальної культури людини, що визначає формування, збереження та зміцнення її здоров'я. Культурна людина є не тільки «споживачем» свого здоров'я, але і його «виробником». Високий рівень культури здоров'я людини передбачає її гармонійне спілкування з природою й оточуючими людьми. Доведено, що основним елементом культури здоров'я є уважне і правильне ставлення людини до самої себе, прагнення до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості.

За визначенням Мартиненко Н.М. – це не тільки сума знань, обсяг відповідних умінь і навичок, але й здоровий спосіб життя гуманістичної орієнтації. Рівень культури здоров'я визначається знаннями резервних можливостей організму (фізичних, психічних, духовних) і вмінням правильно використовувати їх. Якщо люди часто хворіють, мають надлишкову масу тіла, вживають алкоголь, палять, дратівливі, некомфортно почувають себе з оточуючими, тобто не дотримуються здорового способу життя, – це означає, що у них низький рівень культури здоров'я. З метою формування у молодого

покоління культури здоров'я розроблено освітній курс для населення. Практика показує, що люди не мають елементарних знань в цій галузі і є сенс проводити так званій «лікнеп» для формування у населення принципів здорового способу життя. Узагальнено значну кількість літератури філософської, психологічної та валеологічної тематики, на підставі якої створено лекційний курс з елементами практичних завдань. Практичні завдання спрямовані на формування принципів здорової емоційної та харчової поведінки слухачів, доступних фізичних вправ для ранкової гімнастики і т.ін. [28]. З метою популяризації КЗ вивчено спадок М. Амосова та А. Ворона [29–32]. Доведено, що позиції по збереженню здоров'я, сформульовані ними, якомога краще відображають українську ментальність та за умови застосування порад на практиці допоможуть у формуванні здорової нації.

Підбиваючи перший рік вивчення теми «Історичні, економічні, політичні та соціокультурні аспекти розвитку охорони здоров'я» можна зазначити, що позиції, викладені у 15 статтях та 42 тезах доповідей доводять ефективність розробки історичних, ПОЛІТИЧНИХ та економічних аспектів, запровадити освітні професійно орієнтовані курси «Краєзнавство» з циклом медичного краєзнавства та «Культура здоров'я», надають можливість підготувати рекомендації до місцевих органів влади з метою запозичення минулого досвіду та запровадження ефективних схем фінансування охороноздоровчої сфери.

Список джерел та літератури:

1. Демочко Г. Л. Історичне та медичне краєзнавство: проблеми ідентифікації та співвідношення / Г. Л. Демочко // Краєзнавство: науковий журнал. – 2014. – № 1. – С. 93–99.
2. Робак І. Ю. Медичне краєзнавство: витоки, місце, перспективи / І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні регіони України: минуле та сучасність» (м. Харків, 28–29 листопада 2013 р.) – Х. : ХНАДУ, 2013. – С. 17–19.
3. Демочко Г. Л. Розвиток медичного краєзнавства у Харківському національному медичному університеті / Г. Л. Демочко // Медицина третього тисячоліття: Збірник тез міжвузівської конференції молодих вчених та студентів (м. Харків, 13-15 січня 2014 р.): Харків, 2014. – С. 355–356.
4. Верменич Я. Макро-, мезо- мікропідходи в історіографічному аналізі: концептуальний плюралізм / Я. Верменич // Україна – Європа – Світ. – 2012. – № 10. – С. 282–287.
5. Альков В. А. Повсякдення: проблема дефініції та предмету на локальному рівні / В. А. Альков // Гуржіївські історичні читання : збірник наукових праць / ред. кол. В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов. – Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю. А., 2014. – Вып. 7. – С. 98–101.
6. Ільїн В. Г. Боротьба з інфекційними хворобами в Харкові у перші повоєнні роки (1943–1947 рр.) / В. Г. Ільїн // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2013. – Вып. 47. – С. 156–163.
7. Ільїн В. Г. Деякі риси медичного обслуговування робітників промислових підприємств Харкова у 50-60-ті рр. ХХ ст. / В. Г. Ільїн // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: збірник матеріалів XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 25 квітня 2014 р.) : у 2-х т. – К.:

- Вид-во Європейського університету, 2014. – Т. 1. – С. 276–280.
8. Ільїн В. Г. Радянський досвід реформування охорони здоров'я в Харкові у 70-80-ті рр. / В. Г. Ільїн // Історичні регіони: минуле та сучасність: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Харків, 28-29 листопада 2013 р.) – Х., 2013. – С. 204–208.
 9. Плін В. The 1st Lenin hospital during the post-war recovery period (1943-1952) / V. Plin // Історичні, економічні, соціально-філософські та освітні аспекти розвитку охорони здоров'я: матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції, присвяченої 75-річчю кафедри суспільних наук ХНМУ (Храків, 4-11 листопада 2013 р.) / ХНМУ; [редкол.: І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко, В. А. Мац]. – Х., 2013. – С. 38–40.
 10. Ільїн В. Г. Особливості розвитку Першої міської клінічної лікарні Харкова у 1950-60-х рр. / В. Г. Ільїн // Гуржіївські історичні читання: збірник наукових праць / ред. кол.: В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов. – Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 321–324.
 11. Демочко Г. Л. Перша радянська лікарня ім. В. І. Леніна у 1920-30-ті роки як об'єкт медичного краєзнавства / Г. Л. Демочко, І. Е. Зінов'єв // Український науково-медичний журнал. – 2014. – № 2 (78). – С. 69.
 12. Робак І. Ю. Українська емігрантська історіографія ХХ ст. про В. Д. Отамановського / І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко // Історичні архів. Наукові студії: збірник наукових праць / ЧДУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2013. – С. 32–40.
 13. Робак І. Ю. Харківський період життя та діяльності Олександра Васильовича Мельникова / І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко // Історичні записки: збірник наукових праць. – Вип. 38. – Луганськ, 2014. – С. 177–187.
 14. Робак І. Ю. Нез'ясований факт біографії В. Д. Отамановського / І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко // Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми, знахідки: Матеріали п'ятої міжнародної наукової конференції (Луганськ, 25-26 квітня 2012 р.) / ВНУ ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – С. 120–121.
 15. Демочко А. Л. Иван Васильевич Попандопуло – профессор Харьковского медицинского института (1882-1938 гг.) / А. Л. Демочко // Медицинская профессура СССР: материалы международной конференции (Москва, 6 июня 2013 г.) / НИИ истории медицины РАМН. – М., 2013. – С. 90–92.
 16. Робак І. Ю. Валентин Отамановський і медичне краєзнавство / І. Ю. Робак, Г. Л. Демочко // Науковий діалог «Схід-Захід»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Кам'янець-Подільський, 7 червня 2014 р.) : у 4-х частинах. – Дніпропетровськ : Інновація, 2014. – Ч. 3. – С. 146–149.
 17. Демочко А. Л. Научное наследие В. С. Топузова / А. Л. Демочко // Наука и здравоохранение. – 2014. – № 1. – С. 29–33.
 18. Демочко А. Л. Георгій Ефимович Островерхов – вихованець Харківського медичного інституту / А. Л. Демочко, Д. А. Замкова // Медицина третього тисячоліття: зб. тез міжвуз. конф. молодих вчених та студентів (Харків, 14 січня 2014 р.) / ХНМУ. – Х., 2014. – С. 356–357.
 19. Демочко А. Л. Имя в харьковской медицинской науке – А. А. Шалимов / А. Л. Демочко, Я. О. Гирик // Медицина третього тисячоліття: зб. тез міжвуз. конф. молодих вчених та студентів (Харків, 14 січня 2014 р.) / ХНМУ. – Х., 2014. – С. 356.
 20. Демочко Г. Л. Науково-дослідна робота Харківського медичного інституту, спрямована на оборону країни в 20-х-30-х роках ХХ століття / Г. Л. Демочко // Гуржіївські історичні читання: збірник наукових праць / ред. кол. В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов. – Черкаси : Ви-во Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 134–137.
 21. Демочко Г. Л. Аналіз підготовки наукових кадрів у Харківському медичному інституті у 1970-х – на поч. 1980-х рр. / Г. Л. Демочко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1088. – Вип. 17. – С. 88–93. (Серія «Історія

- України. Українознавство: історичні та філософські науки»)
22. Гапонова Е. О. Розробка дорожньої карти загально ринкового підходу до формування пакету медичних послуг у період реформування економіки України / Е. О. Гапонова // Медицина третього тисячоліття: зб. тез. міжвуз. конф. молодих вчених та студентів (Харків, 14 січня 2014 р.) / ХНМУ. – Х., 2014. – С. 351.
 23. Корнійчук О. П. Трансформація системи охорони здоров'я: стан та перспективи / О.П. Корнійчук // Український медичний часопис. – 2013. – № 4.
 24. Кравченко В. І. Політична система України та охорона здоров'я / В.І. Кравченко // Проблема людини у соціально-гуманітарному та медичному дискурсах: матеріали науково-практичної конференції, привченої 210-й річниці ХНМУ та 55-річчю кафедри філософії (Харків, 27 березня 2014 р.) – Х. : ХНМУ, 2014. – С. 98–99.
 25. Громов А. А. К вопросу о «политическом здоровье» украинской нации / А. А. Громов // Проблема людини у соціально-гуманітарному та медичному дискурсах: матеріали науково-практичної конференції, привченої 210-й річниці ХНМУ та 55-річчю кафедри філософії (Харків, 27 березня 2014 р.) – Х. : ХНМУ, 2014. – С. 47–49.
 26. Мартиненко Н. М. Духовна еволюція індивіда і здоров'я / Н. М. Мартиненко // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: науково-практична конференція (25-26 січня 2014 р., м. Рубіжне). – Рубіжне, 2014. – С. 258–260.
 27. Варій М. Й. Соціальна психіка нації: наукова монографія / М. Й. Варій. – Львів: Сполом, 2002.
 28. Мартиненко Н. М. Освітній курс «Культура здоров'я» / Н. М. Мартиненко // Здоров'я населення, актуальні проблеми та перспективи розвитку системи охорони здоров'я: науково-практична конференція, присвячена 90-річному ювілею з дня заснування кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я ХНМУ (Харків, 31 жовтня – 11 листопада 2013 р.) / ХНМУ. – Х., 2013. – С. 160–161.
 29. Мартиненко Н. М. Постулати здоров'я українських старожилів / Н. М. Мартиненко // Гуржіївські історичні читання: збірник наукових праць / ред. кол. В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов. – Черкаси : Ви-во Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 196–198.
 30. Martynenko N. Codex of conscious longevity / N. Martynenko // Проблема людини у соціально-гуманітарному та медичному дискурсах: матеріали науково-практичної конференції, привченої 210-й річниці ХНМУ та 55-річчю кафедри філософії (Харків, 27 березня 2014 р.) – Х. : ХНМУ, 2014. – С. 123–125.
 31. Система довголіття від Миколи Амосова [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://aptechka.rv.ua/medychni-statti/systema-dovholittya-vid-mykoly-amosova/>
Таємниці щасливого життя від 104-річного карпатського мудреця Андрія Ворона [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ar25.org/article/tayemnyci-shchaslyvogo-zhyttya-vid-104-richnogo-karpatskogo-mudrecya-andriya-vorona.html>